

INVESTIGATIVE
REPORTING

DANCING WITH DANGER

Regional Conference on Investigative Journalism

Hotel Continental, Belgrade, May 4-6, 2010

hosted by Key Connection Media • supported by U.S. Embassy Belgrade

KEYCONNECTIONMEDIA
HRABRE PR SOLUCIJE

OSCE Organization for Security and
Cooperation in Europe
Mišljenje iz Beograda

"Istraživačko novinarstvo: Na ivici opasnog"
Regionalna medijska konferencija u organizaciji Keyconnection Media
Podržala Američka ambasada u Beogradu i misija OEBS-a u Srbiji

Uvod

Regionalna medijska konferencija "Istraživačko novinarstvo: Na ivici opasnog" održana je u Beogradu 5. i 6. maja 2010. godine u organizaciji produkcijske kuće Keyconnection Media, uz podršku Američke ambasade u Beogradu i misije OEBS-a u Srbiji. Stanje u istraživačkom novinarstvu predstavili su novinari šest regionalnih zemalja: Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Makedonije, Albanije i Srbije.

Savetnik za medije i kulturu Američke ambasade u Beogradu, Konrad Turner naglasio je da je ova konferencija prilika da istraživački novinari razmene iskustva i pronađu rešenja za probleme sa kojima se suočavaju.

Konferenciju je svečano otvorila ambasadorica Sjedinjenih Američkih Država u Beogradu Meri Vorlik, a zatim su se skupu obratili šef misije OEBS-a u Srbiji Dimitrios Kipreos i ministar kulture Srbije Nebojša Bradić.

„Dužnost svake demokratske vlade je da stvori sigurno i otvoreno okruženje za slobodu govora i da zaštiti novinare“.

*Meri Vorlik
Ambasadorka SAD u Beogradu*

U svom obraćanju ambasadorica Sjedinjenih Američkih Država u Beogradu, Meri Vorlik je naglasila da njena zemlja snažno podržava slobodu medija u Srbiji i regionu. Američki narod je u poslednjih deset godina kroz različite projekte donirao preko 33 miliona dolara za pomoć razvoju nezavisnih i profesionalnih medija u Srbiji. Ona je rekla da je istraživačko novinarstvo mnogo više od izvora vesti ili mišljenja i da novinari istraživači, koji osvetljavaju zloupotrebu moći i bore se protiv korupcije, moraju biti zaštićeni od pretnji i nasilja.

„Demokratija se oslanja na građane čije se ideje ogledaju u slobodnim, mnogobrojnim i efikasnim medijima“.

*Dimitrios Kipreos
šef misije OEBS-a u Srbiji*

Šef Misije OEBS-a u Srbiji, ambasador Dimitrios Kipreos istakao je da su mediji, zbog moći da utiču na javno mnjenje, privlačna meta za one koji pokušavaju da ostvare svoje ekonomske interese ili kontrolišu politička zbivanja. Kao rezultat toga, medijska sloboda svuda u svetu je konstantno pod pretnjom, pogotovo na zapadnom Balkanu.

Kipreos je pohvalio rad Ministarstva kulture Srbije na izradi strategije koja predstavlja okvir za nove zakone pomoću kojih će medijska regulacija u Srbiji ispuniti međunarodne standarde. Posebno važan je predlog zakona o transparentnosti vlasničke strukture medija. Mediji ne treba da izveštavaju po instrukcijama, naveo je on i dodao da "onaj koji prenosi poruku mora da ima potpunu slobodu da je prenese".

Ministar kulture Srbije Nebojša Bradić istakao je da je važno napraviti razliku između istraživačkog novinarstva koje zahteva mukotrpan, temeljan i posvećen rad i senzacionalističkog novinarstva, koje često krši etičke i zakonske norme. Zato su samoregulacija, podizanje standarda u medijskoj profesiji i permanentna edukacija medijskih radnika, kao i javnosti zalag za opstanak istraživačkog novinarstva.

Ministar je podvukao probleme koji nepovoljno utiču na razvoj istraživačkog novinarstva: ekonomska kriza, koja doprinosi egzistencijalnoj nesigurnosti novinara i umanjuje prostor za nezavisno delovanje i transformacija vlasništva koja za posledicu ima s jedne strane forsiranje komercijalnih sadržaja, a sa druge prevlađivanje i povlađivanje interesima pojedinaca ili uske grupe u čijem je vlasništvu medij. On je dodao da tranziciona iskustva nisu ni malo prijatna, jer novinari moraju više da rade uz nezadovoljavajući socijalni status.

Šef odseka za radio-televizijsko novinarstvo Škole novinarstva Univerziteta u Misuriju, Kent Kolins pozdravio je prisustvo predstavnika zvaničnih institucija i naglasio da one moraju biti „štit“ istraživačkim novinarima kako bi mogli nesmetano da se bave svojim radom. On je podsetio da je afera Votergejt naučila veliki broj Amerikanaca mnogim stvarima o novinarstvu, a pre svega o istraživačkom novinarstvu i rekao: „Votergejt nam je pokazao put, ova afera je inspirisala čitavu generaciju novinara da postanu pravi istraživački novinari i kada malo bolje razmislite o tome, to je bio način da se pokaže moć američkog novinarstva i moć istraživačkih novinara svuda u svetu".

Kada je reč o budućnosti, profesor Kolins je rekao da postoje dobre i loše vesti vezane za istraživačko novinarstvo u Sjedinjenim Američkim Državama i u svetu. Loša vest je da digitalna revolucija menja model poslovanja američkih radija, televizija i novina. Sadašnji model poslovanja je u krizi. Digitalna revolucija utiče na raspodelu „reklamnog kolača“, jer se reklame sada „sele“ i na druge medije, internet i sve veći broj televizijskih stanica. To znači da je prihod od oglašavanja na radiju, televiziji i novinama značajno manji nego pre.

Dobra vest je to što digitalna revolucija omogućava veću dostupnost informacija putem interneta za čije nam je prikupljanje u prošlosti bilo potrebno više nedelja i meseci. Istraživačkim novinarima danas su dostupne razne baze podataka koje im u mnogome olakšavaju i ubrzavaju rad. Pored zvaničnih baza podataka, važan izvor informacija je i građansko novinarstvo koji je tema rasprava i polemika u SAD. Jedan od problema građanskog novinarstva je proverenost informacija, da li su istinite, delimično istinite ili možda zasnovane na predrasudama.

Digitalna revolucija je takođe omogućila bližu komunikaciju sa građanima koji putem elektronske pošte mogu da daju svoj doprinos novinarskoj priči, da pruže dodatne informacije i daju sugestije.

Kada je reč o napadima na medije, u Sjedinjenim Američkim Državama situacija je različita nego što je u ovom regionu, jer novinari u SAD ne dobijaju pretnje fizičkim nasiljem, rekao je profesor Kolins i dodao: „...dok vi rizikujete svoj život mi rizikujemo posao“. Finansijski problemi u medijskim kućama rešavaju se tako što se najčešće zatvori istraživački sektor, koji je najskuplji.

Delegacija Albanije

Ardit Bido*, dnevne novine Standard, Tirana
Bledar Gilaj, dnevne novine Shqip, Tirana
Denisa Haxhiaj, TV Top Channel, Fiks Fare, Tirana
Darina Tanushi, Gazeta Shqiptare, Tirana
Elida Domi, dnevne novine Panorama, Tirana
Lindita Çela, dnevne novine Shekulli, Tirana
Guri Lekloti, asistent za odnose sa javnošću, Američka ambasada u Tirani

Ardit Bido je na početku svog obraćanja rekao da se novinarstvo u Albaniji razvilo kao slobodan medij posle pada komunizma. Od devedesetih godina prošlog veka obeležava ga jedna potpuno nova grupa mladih novinara. Najveći problemi sa kojima se novinarstvo u Albaniji susreće su jaki politički uticaji, nedostatak medijske slobode i ekonomske samostalnosti. Većina medija u Albaniji ne poseduje novčana sredstva kako bi dostigli neophodne standarde. Međutim, i pored navedenih problema, istraživačko novinarstvo u Albaniji itekako postoji, istakao je Bido.

Kao rezultat jedne istraživačke priče o seksualnom uznemiravanju u Ministarstvu kulture Albanije, bivši ministar kulture je za samo nekoliko minuta od objavljivanja priče dobio otkaz, jer je od kandidata koji su se prijavili na konkurs za posao tražio seksualne usluge.

Druga novinarska priča koja je ostvarila veliki uticaj vezana je za trgovinu decom. Novinari su se infiltrirali u bandu koja se bavila trgovinom dece u Grčku i uspeli da otkriju kanale te trgovine. Kao rezultat ove istrage koja je trajala četiri meseca u saradnji albanske i grčke policije uhapšeno je četrdeset ljudi.

Ostali izazovi sa kojima se susreće novinarstvo u Albaniji su manjak iskustva i obuke. Škola novinarstva na Univerzitetu u Tirani počela je sa radom tek 1993. godine.

Vlasnici medija nisu u mogućnosti ili ne žele da finansiraju istraživački sektor čiji je glavni zadatak da istražuje priče. To dovodi do situacije u kojoj se istraživanjem najčešće bave novinari zaposleni u drugim sektorima. Problem istraživačkog novinarstva je i nedostatak nezavisne uređivačke politike medija. Ekonomski i politički uticaji na vlasnike medija i urednike dovode do toga da se neke odlične priče ne objave.

Nedostatak transparentnosti državnih institucija takođe je velika prepreka za istraživačko novinarstvo. Brojni su slučajevi da državne institucije novinarima ne omogućavaju pristup informacijama, iako je pravo na dostupnost informacija zagarantovano Ustavom i postoji zakon koji definiše pravo na slobodan pristup informacijama od javnog značaja. Brojne su tužbe novinara protiv institucija koje nisu ispunile zakonski rok od 40 dana za slobodan pristup informacijama. Iako su mediji i novinari dobili sporove još uvek nisu dobili tražene informacije.

Bido ističe da najveći problem u Albaniji nisu pretnje, koje naravno postoje, već odluka Vlade Albanije da nijedan zvaničnik ne može da tuži novinara. Taj problem ignorancije dovodi do toga da priče koje su objavljene, a možda nisu istinite budu pomešane sa pravim istraživačkim novinarstvom. Novinarima je uskraćena zakonska prilika da odbrane svoju priču.

Delegacija Bosne i Hercegovine

Borka Rudić*, udruženje novinara „BH novinari“, Sarajevo
Mirha Dedić, nedeljnik Slobodna Bosna, Sarajevo
Rajna Radosavljević, Alternativna televizija (ATV), Banja Luka
Dragan Kesić, savetnik za medije, Američka ambasada u Sarajevu

Na početku izlaganja Borka Rudić je istakla da je ključni problem novinara u Bosni i Hercegovini podeljenost društva koja utiče i na podeljenost medijske zajednice. To je direktna posledica uređenja države i činjenice da se različite društvene zajednice u BiH sve više udaljavaju. Podeljenost na nacionalnoj, verskoj i interesnoj osnovi bitno utiče na rezultate istraživačkih priča, kao i povezanost vlasnika i menadžera medija sa političkim, verskim i ekonomskim lobijima.

Od maja 2009. godine do danas, u okviru linije za pomoć novinarima, registrovano je 43 slučaja fizičkih i verbalnih pretnji. Među ovim slučajevima bilo je sedam otvorenih pretnji smrću, a dva novinara obavljaju svoj posao pod stalnom policijskom zaštitom.

Iako postoji zakon o slobodi pristupa informacijama, Rudićeva kaže da se novinari suočavaju sa velikim teškoćama u primeni ovog zakona. „Informacija u Bosni i Hercegovini još uvek nije javno dobro, već privilegija“, navodi Rudićeva. Javni službenici pokušavaju da one informacije koje bi mogla da svedoče o njihovom koruptivnom ponašanju zadrže daleko od očiju javnosti. Trenutno je registrovano 150 žalbi kod ombudsmana federacije BiH, koje su podneli novinari i građani, jer nisu mogli da dobiju informacije od javnih organa. Ove žalbe uticale su na to da se prošle godine u parlamentu BiH i parlamentu Republike Srpske usvoje izmene zakona o slobodi pristupa informacijama, koje sada uključuju i novčane kazne za javne službenike koji uskrate informacije novinarima.

Rudićeva je kao problem istakla i da institucije u BiH ne podržavaju istraživačko novinarstvo. Iako novinari nadležnim institucijama dostavljaju podatke o osobama koje su počinile kriminalna dela ili koje su se bavile korupcijom, ne dolazi do adekvatnog procesuiranja. Sa druge strane novinari koji se bave istraživačkim novinarstvom često bivaju procesuirani.

Iako zakon o zaštiti od klevete štiti pravo novinara na slobodan rad, posebno u segmentu istraživačkog novinarstva, primena tog zakona u praksi je veoma loša. Godišnje se u Bosni i Hercegovini u proseku procesuiraju 300 tužbi protiv novinara, a presude su uglavnom u korist podnosioca tužbe. Vrlo često novinari ili vlasnici medija tuže druge novinare, motivisani interesima svojih vlasnika.

Ni javnost u BiH nije naklonjena istraživačkom novinarstvu. U istraživanju Udruženja „BH novinari“ povodom svetskog dana slobode štampe od 500 ispitanih građana, svaki peti građanin u Federaciji i svaki četvrti u Republici Srpskoj smatra da „novinare ponekada treba tući“.

Veliki problem za bavljenje istraživačkim novinarstvom je i činjenica da je sve manji broj redakcija i novinara, koji su loše plaćeni i od dnevnih zadataka nemaju vremena da se kvalitetno bave istraživačkim novinarstvom.

Delegacija Hrvatske

Helena Puljiz*, Tportal.hr, Hrvatsko novinarsko društvo, sektor istraživačkog novinarstva, Zagreb

Dušan Miljuš, dnevne novine Jutarnji list, Zagreb

Ladislav Tomičić, dnevne novine Novi list, Rijeka

Ilko Čimić, Index.hr, Zagreb

Tihomir Jambrović, Danas.net.hr, Zagreb

Danka Derifaj, Nova TV, Zagreb

Anja Picelj-Košak, savetnik za medije, Američka ambasada u Zagrebu

Ken Wetzel, asistent za odnose sa javnošću, Američka ambasada u Zagrebu

Helena Puljiz predstavila je Hrvatsko novinarsko društvo koje je osnovano 2005. godine sa idejom da se zaustavi progon novinara istraživača. Najvažniji projekat HND-a je Bela knjiga napada na novinare. Do danas je sakupljeno osamdesetak slučajeva pretnji i brutalnih napada. Ni u jednom od tih slučajeva izvršioци nisu kažnjeni, osim u jednom, jer se napad odigrao pred televizijskim kamerama.

Puljizova ocenjuje da je stanje u Hrvatskoj, kada je reč o medijskim slobodama, gore nego devedesetih. Ona kaže da je za vreme vlade Franje Tuđmana bilo medija u kojima su se mogle objavljivati dobre istraživačke priče. Danas tih medija gotovo da nema, a „istraživačko novinarstvo egzistira najviše u nišama postojećih medija“. Vodeći i najmoćniji medij u Hrvatskoj nekada je bila Hrvatska radio televizija, koja se danas suočava sa gubitkom verodostojnosti, jer je pod potpunom kontrolom vladajuće stranke. Puljizova kao primer navodi da je nedavno ukinuta jedina televizijska emisija koja se bavila političkim istraživačkim novinarstvom „Latinica“, a autor prebačen u zabavni program. Slično stanje je i u drugim medijima, novinari su suočeni sa pritiscima, degradacijom i otkazima.

Političke elite tolerišu maltretiranje i napade na novinare, a i sami ponekada učestvuju u tome, što je u javnosti stvorilo atmosferu u kojoj je normalno napadati novinare. Ministar unutrašnjih poslova Hrvatske vodi sudski proces protiv troje novinara. Državne pravosudne institucije uglavnom štite napadače, a sudske presude su skandalozne, rekla je Puljizova.

„U Hrvatskoj se san o privatizaciji i demokratizaciji kroz tranziciju koji je trebalo da donese pluralizam medija pretvorio u noćnu moru“, kaže Puljizova. Kroz privatizaciju dobijena je koncentracija vlasništva. Sprega krupnog kapitala, politike i vlasnika otežava

rad novinarima, kao i ekonomska kriza, zbog koje novinari dobijaju otkaze. Rezultat ovih pritisaka je potpuno srozavanje profesionalnih standarda.

Svetla tačka kada je reč o Hrvatskim medijima su internet portali. Oni su u poslednje dve godine postali ključni izvor informacija za većinu hrvatskih građana. Najposećeniji portali su: Net. hr, Index i Tportal. Portali polako počinju da angažuju novinare istraživače, međutim još uvek nemaju ekonomsku snagu i visok stepen oglašavanja kako bi mogli više da ulažu u istraživačko novinarstvo.

Puljizova zaključuje da „kada ponudite čitaocima sjajnu novinarsku priču, obrađenu sa svim najvišim principima novinarske profesije, te priče su uvek čitanije od tzv. žutih, što znači da priče istraživačkog novinarstva imaju svoju tržišnu vrednost.“

Delegacija Makedonije

Dejan Andonov*, Makedonski institut za medije, Skoplje

Filip Nacoski, Produkcijaska grupa KOD, Skoplje

Meral Ismaili, Alsat TV, Skoplje

Antonija Popovska, dnevne novine Nova Makedonija, Skoplje

Vladimir Nikolovski, dnevne novine Nova Makedonija, Skoplje

Shkelzen Akifi, Alsat TV, Skoplje

Lindita Ahmeti, savetnik za medije, Američka ambasada u Skoplju

Ryan Rowlands, odnosi sa javnošću, Američka ambasada u Skoplju

Komercijalizacija makedonskih medija, koncentracija vlasništva i socijalni status novinara su glavni razlozi za situaciju u kojoj se mediji u Makedoniji danas nalaze, naglasio je Dejan Andonov. Mediji u Makedoniji ne izdvajaju sredstva i ne ulažu dovoljno u profesionalnu edukaciju i razvoj istraživačkog novinarstva, a ne postoje ni posebni fondovi namenjeni istraživačkom novinarstvu.

U trci za povećanje rejtinga i gledanosti, kritičko novinarstvo sve više prelazi u tabloidno, što marginalizuje istraživačko novinarstvo. Andonov kaže da „istraživačko novinarstvo ne privlači oglašivače i zato se u makedonskim medijima ozbiljne teme plasiraju na senzacionalistički način.

U Makedoniji postoji 130 nacionalnih i lokalnih medija, a zarada od reklama je ograničena, tako da sadržaj medija u velikoj meri zavisi od oglašivača. 2008. godine najveći oglašivači bile su telekomunikacione kompanije, auto industrija i Vlada Republike Makedonije.

Takođe, veliki problem predstavlja i raspodela sredstava unutar samih medija, jer se sve manje novca izdvaja za istraživačko novinarstvo. Osetan je nedostatak i broja reportera. Novinari su opterećeni dnevnim zadacima, pa zbog toga nemaju vremena za dublje analize. Posebne teškoće imaju mediji manjina, albanski i romski, čiji su kadrovi nedovoljno obučeni.

Prepreka za razvoj istraživačkog novinarstva je i koncentracija vlasništva, svi mediji u Makedoniji su samo deo velikih konglomerata. Isti vlasnici poseduju više televizija, dnevnih i nedeljnih novina, izdavačkih kuća, a pored toga bave se i poslovima koji nisu u vezi sa medijskom industrijom, politički su aktivni ili su bliski nekoj političkoj opciji i biznismenima. „Novinari unapred znaju da ne mogu da istražuju one teme koje bi loše uticale na prodaju određenih proizvoda svojih vlasnika ili njihovih poslovnih saradnika“.

Andonov ističe da je socijalni status makedonskih novinara vrlo nizak, a prosečna plata makedonskog novinara iznosi oko 200 evra. Novinari često imaju nerešen radni odnos, ne postoji novinarski sindikat, dok je udruženje novinara nedovoljno efikasno.

Delegacija Crne Gore

Zoran Radulović*, nedeljnik Monitor, Podgorica
Dragana Babović, dnevne novine Vijesti, Podgorica

U svom obraćanju, Zoran Radulović naglasio je da dve trećine novinara u Crnoj Gori koji su pisali o ratnim zločinima od 1991. do 1999. godine danas radi u državnim medijima ili u privatnim medijima koji su pod kontrolom vlasti. "Vrlo retko nas ubijaju. Od 1999. godine je ubijen samo jedan crnogorski novinar, dosta retko nas i tuku, tuku nas ja mislim mnogo ređe nego što bi to želeli anketirani u Bosni i Hercegovini“, duhovito je rekao Radulović. U jednom od poslednjih napada na novinare učestvovao je i gradonačelnik glavnog grada Crne Gore i zbog toga platio samo prekršajnu kaznu od 450 evra.

Istraživačke priče o ratnim zločinima, tranzicionim pljačkama, privrednom i organizovanom kriminalu najčešće nemaju epilog na sudu. Iako su novinari podnosili dokumentaciju i obezbeđivali svedoke, procesuiran je samo jedan slučaj. Tužilaštvo je odlučilo da procesuiraju jedino slučaj u kome je policijsko vozilo bez rotacionog svetla i sirene preticalo kolonu automobila.

Kao jedan od najvećih problema sa kojim se crnogorski novinari suočavaju, kaže Radulović, je problem zaštite sagovornika, takozvanih insajdera. Oni ostaju bez posla i novinari više vremena potroše na sakrivanje izvora nego na rad na priči i istraživanju.

Kao primer da je sloboda medija u Crnoj Gori ugrožena, Radulović je naveo nekoliko slučajeva u kojima su novinari bili kažnjeni ili osuđeni za klevetu samo zbog prenošenja dijaloga, stava ili zvaničnog policijskog saopštenja MUP-a Srbije, kao i izvoda iz Bele knjige crnogorske Agencije za nacionalnu bezbednost u kojoj se kaže da je „jedan naš sugrađanin verovatno najveći trgovac heroinom na Balkanu“.

Delegacija Slovenije

Sandra Bašič Hrvatin*, profesorka novinarstva na Univerzitetu Primorska, Koper
Rajko Gerič, TV Slovenija, Ljubljana
Mateja Železnikar, Radio Slovenija, Prvi Program, Ljubljana
Nataša Štefe, Radio Slovenija, Val 202, Ljubljana
Vasja Jager, dnevne novine Večer, Maribor

Profesorka Sandra Bašič Hrvatin, nakon izlaganja Zorana Radulovića je navela primer šikaniranja jednog novinara u Crnoj Gori čija se slika sa nudističke plaže već dva meseca nalazi na displeju u centru grada.

Iako je Slovenija jedina država učesnica konferencije koja je u Evropskoj Uniji, situacija u medijima (kada je reč o medijskoj regulaciji, slobodi izražavanja i položaju novinara) se u poslednje četiri godine pogoršala. Bašič Hrvatin kaže da su jedini standardi Evropske unije konkurencija tržišta i ekonomska pravila, a kada se govori o standardima vezanim za rad novinara i istraživačko novinarstvo onda se govori o standardima Saveta Evrope koje ima sve manje moći i finansijskih sredstava da radi na tom području. Evropska unija smatra da je medijska politika deo nacionalne politike svake države i zato profesorka ističe da nevladine organizacije i mediji moraju sami da se izbore za poboljšanje medijske regulacije.

Privatizacija medija u Sloveniji dovela je do koncentracije vlasništva. Ona je bila „politički biznis u kome su se političke elite dogovorile ko će kontrolisati koje medije“, kaže Bašič Hrvatin i dodaje da se zbog takve privatizacije, istraživačko novinarstvo razvijalo na veoma specifičan način. Veliki broj informacija koje dolaze kao produkt istraživačkog novinarstva su informacije koje „cure“ iz raznoraznih državnih institucija i ministarstava pomoću kojih se jedna politička elita obračunava sa drugom.

Ključni problem u svim država je netransparentna vlasnička struktura. „Iza fiktivnih vlasnika skrivaju se njihovi stvarni politički kumovi, ti kumovi imaju vlast u rukama i oni su povezani sa velikim oglašivačima koji zapravo kroje politiku“. Bašič Hrvatin kaže da političari u Sloveniji ne vrše pritisak na novinare, ali zato to veoma efikasno rade veliki oglašivači koji su ili u vlasništvu države ili u privatnom vlasništvu“.

Profesorka je podvukla značaj i ulogu javnog servisa koji bi prvi morao da neguje istraživačko novinarstvo, pre svega zbog toga što nije pod pritiskom tržišta i „ne mora da se bori za svaki dinar od oglašivača“.

Kada je reč o poziciji novinara, ona kaže da su novinari slabo plaćeni, i da se novinarskom profesiji bavi veliki broj mladih i slabo obrazovanih ljudi.

Na kraju svog obraćanja, Bašič Hrvatin je iznela inicijativu regionalnog umrežavanja istraživačkih novinara u cilju brze i efikasne razmene podataka.

Delegacija Srbije

Đorđe Padejski*, Centar za istraživačko novinarstvo Srbije, Beograd
Tamara Skrozza, nedeljnik Vreme, Beograd
Ishak Slezović, Radio 100 plus, Novi Pazar
Dejan Anastasijević, nedeljnik Vreme, Beograd
Mirjana Jevtović, TV B92, Insajder, Beograd
Zoran Pavić, mesečnik Status, Beograd

Kada je reč o situaciji u Srbiji, Đorđe Padejski je rekao da ovde još uvek postoje tri nerazrešena ubistva novinara čiji se rad direktno vezuje za istraživačko novinarstvo: Dada Vujasinović (ubijena 1994. godine) koja je pisala o problemima na ratištu i organizovanom kriminalu, Slavko Ćuruvija (ubijen 1999. godine) i Milan Pantić (ubijen 2001. godine) koji je pisao o privrednom kriminalu. Ni jedan od ovih slučajeva nije rasvetljen niti su otkriveni nalogodavci. Ni slučaj postavljanja bombe na prozor Dejana Anastasijevića nije rasvetljen, a sud je nedavno odbacio i pretnje navijača upućene Brankici Stanković, autorki emisije Insajder, koja radi pod stalnom policijskom zaštitom.

Prošle godine izmenjen je zakon o javnom informisanju koji je izazvao veliku polemiku i podelio medijsku struku. Ovaj zakon se još uvek ne primenjuje u punom kapacitetu.

Padejski je istakao da je još jedan veliki problem u Srbiji netransparentna vlasnička struktura medija. Uveden je registar medija u Srbiji, sa idejom da se sazna ko su pravi vlasnici. Iako su se mediji u Srbiji registrovali, novinari međutim i dalje ne znaju kako izgleda vlasnička struktura.

On se na kraju osvrnuo na položaj lokalnih medija u Srbiji za koji smatra da je mnogo teži, ali da ima mnogo više inicijativa što se tiče istraživačkog novinarstva. Posebno je istakao „Vranjske novine“.

Prvi okrugli sto

Da li je sloboda medija na Balkanu ugrožena? Fizičke i verbalne pretnje novinarima u Jugoistočnoj Evropi

Moderatori:

Jugoslav Ćosić, Keyconnection Media, autor i voditelj emisije "Intervju sa Jugoslavom Ćosićem", TV B92

Brankica Stanković, TV B92, autorka emisije „Insajder“

Dragana Nikolić Solomon, šefica Odeljenja za medije misije OEBS-a

Jugoslav Ćosić je naglasio da u novinarstvu u Srbiji postoje pritisci, sponzorske ucene, prikrivene i otvorene pretnje i pokušaji ubistva. Nesposobnost policije i sudova koji nisu rešili gotovo ni jedan slučaj ozbiljnog nasilja nad novinarima, očigledna je u nerazjašnjenom pokušaju ubistva novinara Dejana Anastasijevića, kao i odluci suda koji je jasnu pretnju upućenu Brankici Stanković: "Opasna si kao zmija, proći ćeš kao Ćuruvija" od strane huligana na stadionu, ocenio kao uvredu, i Stankovićevu uputio na privatnu tužbu.

Veliki problem predstavlja siromaštvo medija i novinara, kao i arogancija političke elite i na vlasti i u opoziciji „bez kapaciteta da razume i prihvati koncept slobodnog novinarstva“, kaže Ćosić i dodaje: „Nezavisni mediji nisu za nju dobra ideja, dobra ideja su naši i njihovi mediji i to je prihvatljivije“.

Koalicija moćnih vlasnika medija opstruirala je donošenje zakona protiv medijske koncentracije, jer bi to značilo uvođenje zakonske obaveze transparentnosti kapitala, a samim tim otkrivanje ko su vlasnici medija. „Postoje brojni uticajni mediji čiji su vlasnici tajkuni i političari“, kaže Ćosić.

Zakon ne uspostavlja mehanizam kojim bi sprečio da političari budu vlasnici medija, oni to formalno ne mogu, jer bi bili u sukobu interesa, međutim činjenica je da mi ne znamo da li su oni u sukobu interesa ili ne, jer ne znamo koje medije poseduju. Kako ne postoji transparentnost kapitala i snažna i nezavisna regulatorna tela imamo situacije u kojima neki vlasnici formalno poseduju jedan, a neformalno više medija čime ostvaruju ogroman uticaj. Finansijska samostalnost medija je najvažniji faktor relativne nezavisnosti medija, jer potpuna sloboda ni u jednom mediju ne postoji, zaključuje Ćosić.

Brankica Stanković je u svom izlaganju na konkretnom primeru emisije „Insajder“ čiji je autor, objasnila sa kojim se sve problemima susreće. „Insajder“ se emituje na televiziji B92 od 2004. godine. Do danas su u serijalima obrađene mnoge velike teme kao što su: pravosudna mafija, organizovani kriminal, privatizacija posle 5. oktobra, pljačka države od strane predstavnika vlasti, građevinska mafija, fudbalska mafija, itd. U serijalu o korupciji u nadležnim institucijama, obuhvaćene su bile sve stranke, pozicija i opozicija i svi tajkuni. Insajder se emituje u proseku dva puta godišnje. Da bi se bavili istraživačkim novinarstvom morate imati podršku kuće u kojoj radite, jer pritisci dolaze sa svih strana, a najviše od političkih stranaka, naglasila je Stankovićeva. Emitovanje ovakve emisije

utiče na budžet čitave televizije, jer oni koji se pominju u emisijima povlače svoje reklame i smanjuje se broj oglašivača. Za istraživačko novinarstvo je neophodno puno vremena. Jednu temu ekipa „Insajdera“ istražuje i priprema i do osam meseci, što je skupo za svaku televiziju, jer novinari istraživači primaju plate i kada istražuju i pripremaju emisiju, odnosno kada se njihova emisija ne emituje.

Uprkos pritiscima, "kada je istina u pitanju, tu stvarno nema kompromisa", naglasila je Stankovićeva. „Insajder“ je vrlo često na udaru žute štampe, određenih medija i analitičara koji ličnom diskreditacijom Brankice Stanković i televizije B92, pokušavaju da unište kredibilitet emisije i televizije.

Dragana Nikolić Solomon je navela podatke istraživanja za 2009. godinu koje je sproveda Misija OEBS-a u Srbiji zajedno sa Institutom društvenih nauka. Ovi podaci ukazuju na porast finansijskih i drugih pritisaka na medije. Dve trećine medija u Srbiji bilo je izloženo nekoj vrsti oblika kršenja medijskih sloboda i prava, što u odnosu na prethodne godine govori o povećanju ovog trenda. Od 210 anketiranih urednika, direktora i osnivača medija samo jedan je naveo da radi u normalnih uslovima.

I u medijima u regionu postoje isti problemi, medijski zakoni su dobri, ali se slabo primenjuju.

Medijski stručnjaci su primetili da je u porastu broj napada na novinare. Oni više ne stradaju izveštavajući sa ratišta, već su najčešće žrtve napada novinari koji izveštavaju o korupciji i organizovanom kriminalu.

Ladislav Tomičić iz hrvatske delegacije je rekao da kriza nije pogodila samo istraživačko novinarstvo već novinarstvo u celini. On je dodao da ga „nije strah pritisaka koji dolaze od ljudi o kojima piše, ali se plaši pritisaka koji dolaze od državnih institucija i vodećih ljudi iz politike“.

Njegov kolega, Dušan Miljuš je dodao da načelne poruke koje vlast šalje novinarima, da je za slobodu medija i da čine sve kako bi otkrili zločine protiv novinara nisu u skladu sa konkretnim potezima.

Kada je reč o reakciji vlasti u Srbiji, Brankica Stanković kaže da nekada posle emisije „Insajder“ budu podignute optužnice protiv određenih ljudi, a neki čak budu i uhapšeni. Reakcije građana su usko povezane sa konkretnom reakcijom države i to emisiji daje kredibilitet.

Glavni i odgovorni urednik i direktor RTV B92, Veran Matić kaže da je veoma teško steći poverenje publike, i da su u tom procesu veoma važne reakcije državnih institucija. Zbog orijentacije ka istraživačkom novinarstvu, televizija B92 je pretrpela dosta štete kada je reč o oglašavanju.

Dejan Anastasijević naglasio je da pravosuđe i policija još uvek nemaju zeleni signal svojih političkih gazda da krenu u ozbiljnu istragu ubistava i napada na novinare.

Drugi okrugli sto

Odbrana prava istraživačkih novinara da izveštavaju bez straha od represije: Uloga novinarskih udruženja i civilnog društva

Moderatori:

Nadežda Gaće, Nezavisno udruženje novinara Srbije, NUNS

Dinko Gruhonjić, Nezavisno društvo novinara Vojvodine, NDNV

Nadežda Gaće je istakla da se na novinare danas vrši suptilnija vrsta pritiska u odnosu na vreme vladavine Slobodana Miloševića.

Na pitanje šta bi država trebalo da uradi kako bi pomogla istraživačkom novinarstvu i za stanje novinarske profesije uopšte, Nadežda Gaće smatra da država ne bi trebalo ništa da preduzme, jer je „država najpogubniji vlasnik medija i mediji treba da budu što dalje od uticaja države“.

Zadatak NUNS-a je da vrši vaninstitucionalni pritisak na dešavanja u državi. Ako bi dobijali veliku pomoć od države onda ne bi mogli ni da je kritikuju.

NUNS je 2009. godine podneo krivičnu prijavu tužilaštvu za ratne zločine protiv NN lica za period od '90. do '99. godine „sa ciljem da oni koji su bili čelni ljudi u medijima u Srbiji, od RTS-a, Politike, Večernjih novosti do Dnevnika u Novom Sadu, odnosno glavni mediji koji su kreirali javno mnjenje i služili Slobodanu Miloševiću, odgovaraju za ispiranje mozga građanima Srbije“, naglašava Gaće. Ona apeluje na kolege iz novinarskih udruženja drugih zemalja u regionu da „otvore“ ovu temu.

Ona ističe da je evidentan pad novinarskog obrazovanja ne samo kada je reč o istraživačkim novinarima za koju je neophodno imati poseban dar i hrabrost kao i podršku redakcije već i u celokupnoj profesiji.

Dinko Gruhonjić je naglasio da je Nezavisno društvo novinara Vojvodine najstarije na prostoru bivše Jugoslavije i praktično prva nevladina organizacija osnovana u Vojvodini. Gruhonjićev utisak o izlaganjima o stanju medijskih sloboda u regionu je da ona liče na "kolektivno kukanje" i "kolektivnu terapiju". On pozdravlja ideju o regionalnom umrežavanju istraživačkih novinara jer iskustva koja su delegacije iznele svedoče o istim problemima.

Kao poseban problem Gruhonjić je naveo nesolidarnost medija i naveo primer da se kada je NUNS predložio televizijskim stanicama u Srbiji da zamrače ekrane na pet minuta, da radio stanice ne emituju program pet minuta i da novine objave jednu crnu stranicu, kako bi iskazali solidarnost sa ubijenim novinarima, vrlo mali broj medija odazvao tom apelu.

Nasuprot Gruhonjiću, Gaće veruje da postoji solidarnost novinara i da je upravo uloga nezavisnih udruženja da insistira na tome.

Borka Rudić je kao jedan od brojnih primera da solidarost u regionu ipak postoji, navela akciju podrške udruženja „BH novinari“ štrajku novinara RTV Slovenije. Ona je takođe rekla da je Free Media Help Line jedinstven servis gde se novinari mogu obratiti za besplatnu pravnu pomoć advokata u situacijama kada su im ugrožena ljudska prava ili imaju potrebu za dodatnim konsultacijama u vezi sa temama kojima se bave.

Razgovor sa Kentom Kolinsom: Sloboda medija

Profesor Kolins je rekao da u istraživačkom novinarstvu, kao i u ostalim profesijama, postoji razlika između mašte i realnosti, da se novinarstvo u praksi veoma razlikuje od teorije.

Koncept iskrenosti u novinarstvu je od izuzetne važnosti, ali je teško dostižan. Sloboda je moguća jedino ako je zahtevaju novinari, ona postoji jedino ako postoji u praksi. Odgovornost novinara je velika, njihov posao je da služe građanima, jer oni zavise i oslanjaju se na novinarske priče koje su najznačajniji izvor informacija o tome šta se u društvu dešava. Novinari imaju moć da menjaju stvari i zato se vlast ponekada pribojava posledica njihovog izveštavanja. Međutim, pored toga što mogu da "dignu revoluciju" oni mogu i da "smire situaciju".

Kolins je kao najbolji vodič kroz profesiju naveo knjigu "Elementi novinarstva: Šta bi ljudi koji se bave novinarstvom trebalo da znaju i šta bi javnost trebalo da očekuje", autora Bila Kovača i Toma Rozenstila. Devet principa koji se u ovoj knjizi izdvajaju kao temelj novinarstva su sledeći:

1. Prva i najvažnija obaveza novinarstva je obaveza prema istini
2. Prva i najvažnija lojalnost novinarstva je ona prema građanima
3. Suština novinarstva je disciplina proveravanja
4. Oni koji se bave novinarstvom moraju da zadrže nezavisnost u odnosu na one o kojima izveštavaju
5. Novinarstvo mora nezavisno da nadzire vlast
6. Ono mora da obezbedi formu za javnu kritiku i kompromis
7. Ono mora da teži da ono što je značajno učini zanimljivim i relevantnim
8. Novinarstvo mora da učini da vesti budu sveobuhvatne i proporcionalne
9. Onima koji se bave novinarstvom mora se dozvoliti da rade prema sopstvenoj savesti

U razgovoru profesora Kolinsa i novinara polemiku je izazvala ideja o tome kako definisati istinu i koja je definicija istine kojoj svaki novinar treba da teži u novinarskom izveštavanju.

Teško je spoznati šta je istina u izveštavanju. Zbog rokova, zbog izvora, istina je ponekad veoma varljiva.

*Kent Kolins
profesor Škole novinarstva Univerziteta u Misuriju*

Profesor Kolins kaže da će sloboda medija uvek nailaziti na nove izazove. Pisanje i izveštavanje o relevantnim pričama koje će građani prepoznati i razumeti jedina je garancija opstanka istraživačkog novinarstva.

On je dodao da navedeni principi novinarstva zasigurno nisu pravila, već samo ciljevi kojima treba težiti. Dok su mladi, novinari imaju ideale o medijima u kojima žele da rade, a oni ne postoje. „To ne postoji, to je fantazija i novinari moraju stalno da prave kompromise. Najgore je kada te ustupke čine po cenu istine“, zaključio je profesor Kolins.

Moje pitanje je šta građani rade sa informacijama koje im dajemo, često mislim da su ljudi uspavani, pasivni i da ne reaguju. Zašto bih rizikovao svoj život kao što to rade neki od ovde prisutnih kolega, a na kraju se ništa ne promeni.

Vasja Jager

novinar dnevnog lista Večer, Slovenija

Borimo se sa manjkom novca, ljudi, zakona i primenom tih zakona. Uvek sam iznenađen za koliki broj priča se ispostavi da su relevantne uprkos problemima sa kojima se novinari suočavaju.

Mi se još uvek borimo za uslove u kojima radimo umesto da radimo na pričama.

Branko Čečen

Priča na kojoj radim ne mora da obori vladu ili predsednika. Čak i mali uticaj koji ona može da ima meni je dovoljan. Verujem da nešto mogu da promenim, i ako pomognem samo dvema porodicama ili dvoje ljudi ima korist od moje priče za mene je to dovoljno.

Danka Derifaj

novinarka TV Nova, Hrvatska

Treći okrugli sto

Finansiranje istraživačkog novinarstva: Moć oglašavanja. "Ucene" od strane finansijskog lobija i lokalnih tajkuna. Auto- cenzura.

Moderatori:

Saša Mirković, TV B92

Filip Švarn, nedeljnik Vreme

Kao primer sa kakvim se finansijskim izazovima sreće televizija koja na svom programu neguje istraživačko novinarstvo, direktor spoljnih komunikacija TV B92, Saša Mirković, izneo je problem koji je televizija B92 imala nakon emitovanja jednog serijala emisije „Insajder“. Biznismen koji kontroliše veliki deo proizvodnje, prodaje i nekretnina u Srbiji je povukao sve reklame sa ove televizije što joj je nanelo veliku ekonomsku štetu.

Problem je i postojanje velikog broja televizijskih i radio stanica kojih u Srbiji ima 470 kao i 171 piratska stanica koje omogućavaju postojanje "crnih" sekundi na tržištu oglašivača. To dovodi do manipulacije reklamnim prostorom.

Mirković je dodao da su projekti istraživačkog novinarstva svakako najskuplji, ali da su emisije poput „Insajdera“ prestižan dokumentarni program koji televiziji B92 donosi kredibilitet.

Kao najveći sledeći izazov za elektronske medije u Srbiji, Mirković navodi digitalizaciju najavljenju za april 2012. godine.

Jedna od ideja za pomoć medijima koju je predložio Mirković je osnivanje fonda, poput MMF-a koji bi u kriznim situacijama medijima odobravao kredite.

Filip Švarn je istakao da su od svih medija u najvećoj krizi pisani mediji. Tiraži padaju kao i broj oglašivača. Međutim, kriza pisanih medija počela je mnogo pre ekonomske krize. Problem je što pisani mediji ne uspevaju da naplate tekstove koje objavljuju na svojim internet stranama. U Srbiji, je interes oglašivača za ovaj medij zanemarljiv, a novine su često opterećene PR tekstovima.

Veliki pritisak na pisane medije vrše i sami vlasnici koji su ih kupili ne kako bi podigli kvalitet novinarstva, već da bi legalizovali novac stečen na ilegalan način, rekao je Švarn. Vlasnici, putem kupljenih medija, vode svoju političku kampanju. Švarn dodaje da je istraživačko novinarstvo i dalje zaštitni znak nedeljnika „Vreme“, ali da je cena koju zbog toga plaćaju prevelika.

Borka Rudić je iznela zanimljivu činjenicu da za medije u Bosni i Hercegovini uopšte ne postoji interesovanje stranih investitora, odnosno velikih medijskih kompanija jer smatraju da ovo tržište nije atraktivno za ulaganja. Država je 2009. godine izdvojila značajna sredstva za pomoć bosansko-hercegovačkim medijima međutim kriterijumi po kojima je novac raspoređivan bili su potpuno netransparentni. Motivi davanja novca nisu bili ekonomske prirode već da se nagrade oni koji su lojalni ističe Rudićeva. Ona je predložila osnivanje regionalnog fonda za pomoć medijima.

Četvrti okrugli sto

Budućnost istraživačkog novinarstva: Kraj tradicionalnog istraživačkog novinarstva? Profesionalno istraživačko novinarstvo VS građani - novinari (vesti koje kreiraju čitaoci)? Kako će nove tehnologije uticati na istraživačko izveštavanje?

Moderatori:

Branko Čečen, predavač istraživačkog novinarstva na Fakultetu za medije i komunikacije
Đorđe Padejski, Centar za istraživačko novinarstvo Srbije, CINS

Branko Čečen je istakao ulogu kompjutera i interneta koji prižaju značajnu pomoć u pretrazi baza podataka. Država ima obavezu da vodi statistike koje su od velike koristi za novinare istraživače, a postoje i takozvane komercijalne baze podataka kao što su LexisNexis, internet služba putem koje se može pristupiti između ostalog i svim sudskim arhivama na svetu koje imaju internet arhivu, svim novinama za koje se plaća pretplata, svim privrednim registrima na svetu.

Drugi način na koji su nove tehnologije uticale na novinarstvo je takozvano građansko novinarstvo o kome novinari imaju veoma podeljene stavove.

Kao primer građanskog novinarstva u Srbiji, Čečen i Padejski prikazali su snimak anonimno postavljen na internetu, „Kosovo za patike“, koji je, iako nije produkt istraživačkog novinarstva, izazvao veoma snažne reakcije u srpskom društvu.

Dušan Miljuš je rekao da građansko novinarstvo, kao novu kategoriju, ne treba potceniti, ali da može biti vrlo opasna zamka za novinarstvo kao profesiju. Ipak, građansko novinarstvo je vredan izvor informacija za dalje istraživanje, ali istinitost tih informacija uvek treba da bude dodatno proverena.

Helena Puljiz je dodala da građansko novinarstvo nije ništa drugo već civilni aktivizam.

Saša Leković, novinar emisije „Potraga“ koja se emituje na televiziji B92, kaže da, kada je reč o građanskom novinarstvu on priznaje samo jedno, a to je rezultat. Ako se poštuju sve procedure i ako rezultat zadovoljava sve profesionalne kriterijume onda je to istraživačka priča, bez obzira ko je tu priču napravio.

Svi učesnici okruglog stola su se složili da građansko novinarstvo predstavlja samo jedan od izvora informacija i temu za dalja novinarska istraživanja.

Rezime konferencije

Moderator:

Kent Kolins, šef odseka za radio-televizijsko novinarstvo Škole novinarstva Univerziteta u Misuriju

U rezimeu konferencije Kent Kolins je rekao da je građansko novinarstvo do sada bilo samo delić novinarstva, ali da sada velikom brzinom zauzima sve veći prostor i da će uskoro biti deo naših tradicionalnih medija. Takođe, kako bi opstali, tradicionalni mediji bi trebalo da se prilagode, da naprave brze promene ka digitalizaciji. Profesor Kolins je naglasio da novine neće nestati, ali da su papir i mastilo deo istorije, kao što je televizijsko emitovanje prošlost, ali ne i televizijski program. Ovi mediji svakako imaju budućnost, ali će se preseliti na internet.

Kada je reč o istraživačkom novinarstvu, potrebno je da nastavimo sa unapređivanjem medijskih zakona, boljom obukom istraživačkih novinara, povezivanjem i saradnjom različitih medija. Novinari bi trebalo da se oslanjaju najviše na svoju publiku, jer javnost je ta kojoj novinari služe i koja će ih zatim zaštititi ako joj obezbede ono što želi da sazna.

Javnost je naš najveći saveznik u borbi za slobodu medija i kvalitetno istraživačko novinarstvo.

Kent Kolins